

De portrettengalerij van de abten van Berne gerestaureerd

In het eerste halfjaar van 1986 hebben de dames Dora en Truus van de Laar en hun neef Michel uit 's-Hertogenbosch zich in de Abdij en op hun eigen atelier gewetensvol bezig gehouden met de restauratie van de abtengalerij van de Abdij. Wij zijn de heer Michel van de Laar dankbaar, dat hij van dit belangrijk gebeuren voor onze lezers een overzicht wilde geven.

Redactie

DE HISTORIE DER GALERIJ

Sinds de tijd dat de abten van Berne het pauselijk voorrecht ontvingen om de zogeheten pontificalia te dragen, de bisschoppelijke eretekenen van staf en mijter, - en dat was in het jaar 1534 onder het abbatiaat van Conradus van Malsen - hebben zij zich allen laten uitschilderen, tot in onze dagen. Dit gegeven, met het feit, dat de portretten in tijden van verbanning en verwarring toch alle zijn bewaard, presenteert ons vandaag de dag een interessante reeks van 32 levensgrote portretten op doek.

De reeks is in dubbel opzicht belangrijk. Allereerst is zij geheel compleet, uniek in Nederland, en bestrijkt een tijdsbestek van ruim vier eeuwen. Bovendien is het een uniform geheel. De portretten zijn nagenoeg van gelijk formaat (120×100 cm) en de compositie der portretten versterkt de samenhang nog meer. De abten zijn immers steeds geschilderd als kniestukken, niet ten voeten uit; dragen de geheel witte dracht van de Norbertijner orde en vertonen ons de attributen van staf en mijter, ring en borstkruis.

Gelukkig wordt de uniformiteit licht doorbroken door de verschillende smaken, stijlen en modes van de diverse perioden, die deze "tijdbalk" nog meer indrukwekkend maken.

Voorts is de reeks belangrijk, omdat de schilderijen van goede, soms uitmuntende kwaliteit zijn in artistiek en schilderkundig opzicht. Zo is het portret van abt Leonardus Bosch (17de eeuw) waarschijnlijk van de hand van de beroemde Vlaamse meester David Teniers: archivalische gegevens en sporen van signatuur op de leuning van de armstoel wijzen hierop. Abt Adrianus Ceelen is geportretteerd door de befaamde Bossche kunstenaar Antoon Derkinderen in 1883. Hij nam de opdracht aan voor de somma van 75 guldens, om naam te maken, en inderdaad leidde het portret van Ceelen ertoe, dat Derkinderen enkele grote opdrachten kreeg. Om enkele andere bekende artiesten te noemen: de Belgen Jacquin en Van den Panhuysen, de N. Brabanders Turken en Wintelroy, de Bosschenaren Hermsen en Van den Thillart. En niet te vergeten: de abdijschilder Michiel van Helvert (± 1982), die de abten Milo Ondersteijn en Albertus Haselager impressionistisch en in zekere perfectie uitschilderde. Het tot nu toe laatste portret, dat van abt Marcellus van de Ven, thans algemeen abt van de orde, werd geschilderd door de nog niet zo lang geleden overleden Bossche kunstschilder Wim van der Plas.

VROEGERE RESTAURATIES

Naast een zeer artistieke "Abtengalerij" heeft de Abdij van Berne ook kunstminnende abten, heren en broeders gehad, die niet alleen het nut inzagen, de reeks voort te zetten maar daarnaast ook alles deden om de reeds geschilderde doeken te conserveren en te beschermen tegen verval. Zo zijn in 1918 veel doeken

PORTRET VAN ABT
ADRIANUS CEELLEN

Ceelen was abt van Berne van 1874 tot 1885 en voltooide het nieuwe kloostergebouw met de abdijkerk in 1881. Tijdig liet hij zich uitschilderen door de pas afgestudeerde Bosschenaar Anton Derkinderen (1883). Na de wat zoete Biedermeierstijl van de voorafgaande abtportretten blinkt dit doek uit door een prachtige lichtval, een realistische "zithouding" en een eenvoudig coloriet.

gerestaureerd en "opgehaald" door de Maastrichtse artist-peintre Theo Sauerkohl. In het verleden zijn de meeste doeken ook bedoekt geweest volgens de meelijm bedoekingsmethode. Deze bedoekingen zijn zeer degelijk en beschermen nog steeds tegen verval. Deze methode heeft wel het nadeel dat de doeken vastgelijmd zijn op het spieraam en dit maakt een volgende bedoeking wel haast onmogelijk.

In de dertiger jaren heeft de Bossche kunstschilder en restaurateur Arnold van de Laar (mijn grootvader) een andere reeks abten gerestaureerd echter via de meer modernere en voor ons klimaat betere methode: een wasverdoeking.

In 1965 gaf de Bossche Firma "Borzo" de laatste 15 schilderijen, die in de kloosterrefter hingen een lichte beurt van schoonmaken en vernissen.

DE JONGSTE RESTAURATIE.

In december 1985 gaf de Abdij ons via de archivaris de heer H. van Bavel de vererende opdracht een degelijke conservatie - en restauratiebeurt te geven.

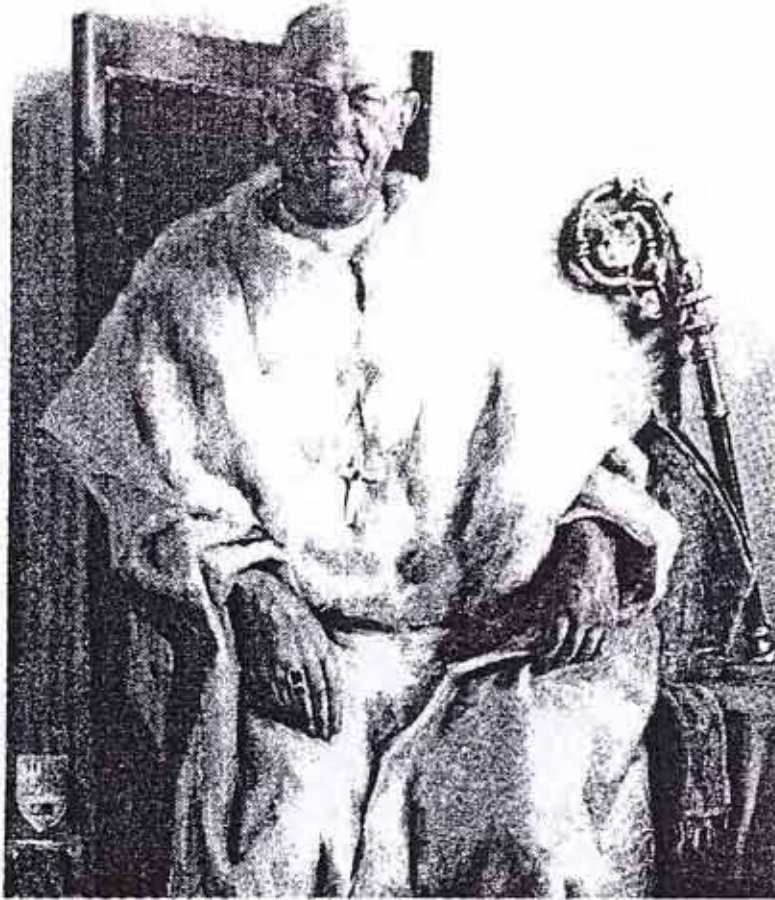
Op 4 doeken na vond de restauratie plaats in de Abdij zelf in een ruime en rustige kamer met gunstige lichtval en gelegen dicht bij kloostergangen en refter, waar de schilderijen hun plaats hebben.

Bij de start van de restauratie werd besloten de rij af te gaan en te beginnen bij Abt Koenraad van Malsen.

De schematische beschrijving van de restauratiehandelingen is als volgt: Allereerst zijn de schilderijen uit de lijst gehaald en ontdaan van stof, vet, nicotine en andere aanslagen op de vernislaag.

Hierna zijn de schilderijen met speciaal hiervoor uitgebalanceerde solventen (oplosmiddelen) ontdaan van hun vernislaag (lagen). De verf ligt dan "bloot" en

PORTRET VAN ABT
MILO ONDERSTELJN

Deze abt, 1942 - 1959, gaf aan zijn eigen medebroeder Michiel van Helvert, die toen nog aan de Kunstacademie te Leuven studeerde, de kans om zijn vaardigheid te tonen. En dat deed Van Helvert in een opvallend pictoraal-rijk portret met een schitterende stofuitdrukking en goede gelijkenis. Het portret dateert van 1947.

er kan worden overgegaan tot het verwijderen van vroegere, eventueel nagedonkerde, storende, verouderde retouches. Ook de verflaag zelf wordt ontdaan van ongerechtigheden.

Het ene doek was uiteraard meer door aanslag aangetast dan het andere. Het is een zeer dankbaar werk de witte habijten in hun eigen kleur en stofuitdrukking te voorschijn te zien komen.

Daar waar de verf los was geraakt van de drager (het doek) werd deze opnieuw vastgehecht. Na dit zogenaamde fixeren gaat men over tot het zogenaamde mastieken (het opvullen van gaatjes en spleetjes in de verflaag). Als deze mastikages gedroogd en op niveau waren, dan werd een interventie laag geplaatst van retoucheervernis. Dit om o.a. het retoucheren te vergemakkelijken, daar dan de kleuren zuiver opkomen. Nadat de retouches geperfectioneerd en gedroogd waren kon een finaal vernis geplaatst worden om de picturale laag te beschermen tegen nieuwe aanslagen en b.v. ultra-violet licht.

Nadat de vernis volledig en stofvrij opgedroogd was, werden de randen om afbrokkelen hiervan tegen te gaan, met papier omplakt.

Bij de doeken bevestigd op een spieraam zijn de raamsleutels of spieën gecontroleerd, opnieuw aangebracht en aangetikt teneinde de doeken de juiste spanning te geven.

Vier portretten zijn nog in behandeling en wel die van de abten Gerlacus van Malsen (+ 1741), Hermanus van Goor (+ 1795), Jacobus Grevers (+ 1799) en Adrianus Ceelen (+ 1885).

De eerste twee genoemde waren in het verleden reeds bedoekt volgens de eerder in dit artikel besproken wijze van een papverdoeking. Ze zitten geheel vastgepleisterd op het spieraam en zodoende is het praktisch onmogelijk deze opnieuw te

DETAIL VAN PORTRET VAN ABT BECKERS

Deze abt, die in de moeilijkste jaren van de Abdij van Berne haar onafhankelijkheid heeft verdedigd, liet zich op 61-jarige leeftijd portretteren door de bekwame Zuidnederlandse schilder François Jacquin in 1813. Het abtsportret geldt als een van de beste van de gehele galerij van 32 portretten.

behandelen. Men zou veel schade kunnen aanbrengen. Toch waren deze twee doeken in een desolate staat. Een ervan is in het verleden opgerold geweest en bezat breuken vandien. Het andere heeft bubbels en blazen, zoals men dat noemt. Kortom de adherentie van deze twee doeken was slecht. Om deze te verbeteren zijn beiden geïmpregneerd met was. Het portret van abt Jacob Grevers, dat eveneens in slechte toestand verkeerde, was ook reeds bedoekt door een onbekende restaurateur. Het door de toenmalige restaurateur aangebrachte nieuwe doek (steundrager) en de resten van de daarvoor gebruikte specie zijn verwijderd. Het geheel werd opnieuw bedoekt.

Het portret van abt Adrianus Ceelen was zeer noodzakelijk aan een bedoeking toe. De oorspronkelijke drager (het doek) was oud en dun en de verf begon af te brokkelen.

Volgens een ingewikkeld proces, waarbij de verf zo min mogelijk risico loopt zijn de portretten van abt Grevers en Ceelen voorzien van een nieuwe drager (doek).

De laatste twee geschilderde portretten van abt Haselager en Van de Ven hebben hun eerste laag vernis gehad.

Tenslotte zijn alle schilderijen veilig en degelijk ingelijst.

De heer H. van Bavel zou geen archivaris zijn als hij niet alle portretten op een kundige manier gefotografeerd zou hebben.

De schilderijen zijn gerestaureerd maar de restauratie is door de geplaatste tussenlaag reversibel (omkeerbaar ofwel te herzien).

Een volgende restaurateur kan in een paar uur werk op een doek al ons werk teniet doen. Ik spreek over een volgend restaurator. Gelukkig zullen wij hem niet meer kennen. De doeken zullen namelijk in een normale stabiele situatie zoals in het klooster van Berne en zonder alteratie via menselijk toedoen (accidenten), zeker weer een halve eeuw met rust gelaten kunnen worden. Ze kunnen er weer tegen!

Ik wil niet nalaten te zeggen dat het mede door de gastvrijheid en behulpzaamheid van de abdiheren een onvergetelijk werk is geworden.

Met veel dankbaarheid werd door mij deze uiteenzetting geschreven.

Michel van de Laar.

Leerling aan restauratiescholen te Anderlecht en Louvain-la Neuve. (België)